

ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Шевченко С. І.

ВСТУП

У ст. 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю¹. Діяння у вигляді домашнього насильства грубо порушує вказані положення Основного закону, адже посягає на суспільні відносини, що забезпечують захист життя та здоров'я людини, заподіює шкоди честі та гідності.

Як зазначається у звітах Національної поліції України, наразі спостерігається тривожна динаміка поширення кількості діянь у вигляді домашнього насильства (лише за рік здійснено 97,2 тис. виїздів на повідомлення про факти вчинення домашнього насильства). Для подолання цього негативного явища у Національній поліції створено 45 секторів протидії домашньому насильству, у складі яких функціонують 87 мобільних груп з протидії домашньому насильству. Крім того, створено ще 54 такі позаштатні групи. Основною метою згаданих груп є ефективне реагування винятково на факти вчинення домашнього насильства для його припинення та надання допомоги постраждалим особам, здійснення превентивних заходів стосовно кривдників².

Тривожна картина поширеності домашнього насильства підтверджується і звітами Офісу Генерального прокурора України. Так, лише у 2022 р. за ст. 126-1 КК України було обліковано 1498 кримінальних правопорушень (у 1341 з них особам вручено повідомлення про підозру)³.

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

² Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/Zvit_NPU_2021_.pdf.

³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора* : офіційний вебсайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262.

Окремо варто зауважити, що з початком широкомасштабної війни, яку російська федерація розпочала проти України у лютому 2022 р., проблема поширення домашнього насильства набирає нових обертів, адже ряд громадян України опинились на тимчасово окупованих територіях України, а відтак вони не можуть отримати відповідний захист держави від протиправних посягань. Крім того, війна породжує комплекс причин, які активізують девіантну поведінку аб'юзерів⁴.

Наведене вкотре свідчить про необхідність активізації роботи із запобігання домашньому насильству. Для реалізації цього напряму кримінологічної діяльності різні суб'єкти протидії злочинності (як загальні, так і спеціальні) повинні об'єднатись навколо визначеної проблеми та виробити низку взаємоузгоджених заходів, спрямованих на покращення ситуації⁵.

Дослідженню питання запобігання домашньому насильству присвячені роботи таких вітчизняних учених, як В. С. Березняк, О. Ю. Бусол, А. А. Вознюк, В. В. Голіна, А. О. Джужа, О. М. Джужа, О. М. Дубенко, О. О. Дудоров, А. В. Кирилюк, О. В. Ковальова, М. Г. Колодяжний, І. М. Копотун, Ю. В. Кузьменко, К. Л. Левченко, О. М. Литвинов, В. Б. Любчик, Т. П. Мінка, А. М. Орлеан, Ю. Ю. Орлов, Р. А. Сербин, О. В. Старчук, Н. І. Устрицька, А. Є. Фоменко, М. І. Хавронюк, В. В. Черней, С. С. Чернявський, В. В. Шаблистий, С. М. Школа, О. С. Юнін, С. В. Якімова, Г. З. Яремко та ін.

Не дивлячись на це, аналіз основних напрямів запобігання домашньому насильству як акту, що посягає на внутрішнє безпекове середовище, з урахуванням впливу на динаміку поширення цього діяння фактора війни, на науковому рівні майже не проводився.

1. Детермінанти поширення домашнього насильства

Домашнє насильство – одне з найбільш поширених правопорушень, що посягає на суспільні відносини, які забезпечують охорону здоров'я людини. Лише протягом січня-серпня 2022 р. на території України зареєстровано 1880 випадків вчинення кримінальних правопорушень

⁴ Березняк В. С., Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Кримінологічні аспекти деліктної поведінки дітей в Україні / Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2023. P. 80. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7882/16460-1>.

⁵ Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація: навч. посіб. / кол. авт.; ред. А. Є. Фоменко. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2022. С. 38.

(що вже на 382 більше, ніж за весь 2022 р.), передбачених за ст. 126-1 закону про кримінальну відповідальність, в яких 1490 особам вручено повідомлення про підозру⁶. При цьому варто розуміти, що справжня картина ще тривожніша з таких причин:

1) викладені дані не враховують випадки вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 173-2 КУпАП (нагадаємо, менш суспільно небезпечні випадки домашнього насильства віднесені законодавцем до числа адміністративних правопорушень)⁷;

2) через підступну окупацію окремих територій нашої держави російською федерацією (анексія АР Крим та м. Севастополя, окупація частин Донецької і Луганської областей – у 2014 р., окупація територій України в ході широкомасштабної війни, яку держава-терорист розпочала проти нашої Батьківщини у лютому 2022 р.) випадки вчинення домашнього насильства у відповідних адміністративно-територіальних одиницях не реєструються;

3) домашнє насильство – протиправне діяння, якому характерний високий рівень латентності (у багатьох випадках жертва домашнього насильства перебуває у сильній психоемоційній залежності від кривдника, тому вимушена терпіти відповідні форми домашнього насильства)⁸. Нажаль, насильство над жінками (саме жінки, як правило, стають постраждалими від цього акту делінквентної поведінки) найчастіше вважається приватною справою. Значна кількість осіб жіночої статі не мають бажання звертатися у правоохоронні органи з приводу домашнього насильства. Крім того, поширеними є випадки, коли родичі або інші представники близького оточення радять постраждальій від домашнього насильства особі утриматись від розголошення зазначеної проблеми. Неповідомлення про факти насильства, у свою чергу, не дозволяє провести розслідування, притягнути до відповідальності та покарати кривдника так, як цього вимагає закон. Більшість випадків не доходять до суду, а коли доходять, то злочинці, як правило, отримують мінімальне покарання. Непрояв співчуття до жертв насильства під час слідства і судового процесу часто призводить до повторної віктимізації. Це утримує жінок від повідомлення про факти насильства над ними, також враховуючи, що за відсутності

⁶ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-серпень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора* : офіційний вебсайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=236295.

⁷ Шевченко С. І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. С. 101.

⁸ Юнін О. С. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 16.

адекватного захисту, оприлюднення факту насильства підвищує ризик його подальшого повторення⁹.

Що ж стосується масштабів поширення випадків вчинення домашнього насильства, то лише у 2021 р. кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст.126-1 КК України, вища за кількість зареєстрованих всіх кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (623 випадки), злочинів та кримінальних проступків проти безпеки виробництва (719 випадків) та майже дорівнює кількості кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи (1535 випадків). Відповідні показники вкотре демонструють всю масштабність проблеми поширення домашнього насильства в нашій державі¹⁰.

Домашнє насильство – глобальна проблема, яка притаманна всім сучасним державам світу. Водночас, як і будь-який інший акт суспільно небезпечної (шкідливої) поведінки, домашнє насильство – результат впливу цілої низки чинників, що безпосередньо формують кримінально протиправну поведінку або створюють оптимальні умови для її реалізації.

Станом на сьогоднішній день на науковому рівні досі не вироблено єдиної позиції щодо кількості детермінантів та їх змісту. Зауважимо, що навіть далеко не всі науковці притримуються думки щодо вдалості використання категорії «детермінант»¹¹.

Поняття «детермінант злочинності» більшістю кримінологів розуміється як явища криміногенного характеру, які породжують злочини, що підвищують ймовірність масової кримінальної поведінки, що створюють сприятливі умови для реалізації злочинних намірів¹².

Зауважимо, що до числа детермінантів злочинності науковці, як правило, відносять умови, причини та корелянти. Водночас, у багатьох випадках зв'язок причин та умов вчинення кримінальних правопорушень є

⁹ Фішер Х. Посібник для парламентарів щодо застосування Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська Конвенція). 2015. С. 16. URL: <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/WomenFFViolence/HandbookParliamentarians-UA.pdf>.

¹⁰ Sydorova E., Yunin O., Zhuravlov D., Fomenko A., Shevchenko S. Historical prerequisites for the formation of the foundations of the modern humanitarian policy of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 2022. № 11 (58). P. 30. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.58.10.3>.

¹¹ Березняк В. С. Сучасні погляди на поняття екстрадиція у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 377.

¹² Фіалка М. І. Фонові явища та детермінанти злочинності: співвідношення та взаємозалежність термінів. *Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія* : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 квіт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 103.

настільки тісним, що розмежувати їх між собою майже неможливо. Розглянемо детальніше основні детермінанти домашнього насильства.

Відповідно до Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 728-р, до основних причин домашнього насильства та насильства за ознакою статі належать:

1) поширеність стереотипів щодо соціальної ролі жінки та чоловіка, переваги однієї статі над іншою у сенсі співвідношення фізичної сили;

2) переважна безкарність осіб, які вчинили домашнє насильство та насильство за ознакою статі, та поширеність такого явища;

3) стереотипні уявлення суспільства щодо приватності проблеми домашнього насильства;

4) застосування моделі насильницької поведінки дітьми, які зазнали домашнього насильства у будь-якій формі або стали свідками такого насильства (21 відсоток тих, хто зазнав фізичного насильства у дитинстві, теж застосовують фізичну силу до дітей);

5) низький рівень довіри населення до органів влади, інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі;

6) низька доступність осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, до якісних комплексних послуг у зв'язку з недосконалістю механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, недостатністю у таких суб'єктів спеціальних знань і навичок, психологічним вигоранням, обмеженою кількістю людських ресурсів, зокрема фахівців із соціальної роботи, психологів, спеціалізованих установ для постраждалих осіб;

7) недосконалий механізм притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні домашнього насильства, насильства за ознакою статі;

8) відсутність системності наукових досліджень та аналізу тенденцій у розв'язанні проблем домашнього насильства, зокрема стосовно дітей, насильства за ознакою статі, недосконалість системи збору даних за необхідними показниками¹³.

Таким чином, законодавець до числа основних детермінантів домашнього насильства відносить стереотипність мислення (як відомо,

¹³ Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р. № 728-р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#Text>.

безліч громадян живуть за принципами «б'є – значить любить», «чоловік – голова родини, тоді як місце жінки виключно на кухні» тощо), недосконалість системи освіти (діти – майбутнє будь-якої держави, тому недостатня робота з молодим поколінням у закладах освіти призводить до їх маргіналізації), недоліки у законодавчих актах, що передбачають відповідальність за насильство, неналежну увагу до проблеми поширення домашнього насильства з боку науковців тощо¹⁴.

Без сумніву, кожен з цих детермінантів прямо або опосередковано впливає на негативну динаміку поширення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України.

Окремо зауважимо, що на негативну динаміку поширення домашнього насильства прямо впливає війна, яку російська федерація розпочала проти України. Як зазначається у згаданій вище Концепції, збройна агресія російської федерації у Донецькій та Луганській областях підвищує ризики випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, вчиненого учасниками бойових дій із посттравматичним стресовим розладом¹⁵.

Згаданий вище детермінант з'явився досить давно – на початку 2014 р., коли держава-терорист підступно окупувала АР Крим та м. Севастополь, окремі території Луганської та Донецької областей, розв'язала гібридну війну проти нашої Батьківщини¹⁶. Втім, 24 лютого 2022 р. роль впливу цього фактору на динаміку поширення домашнього насильства стала більш вагомю, що прямо пов'язано з розгортанням рф широкомасштабної війни проти України.

Як було вказано вище, війна створює цілий комплекс причин, які негативно впливають на динаміку відповідного акту делінквентної поведінки. Так, наприклад:

1) війна – причина соціально-економічного занепаду. Зрозуміло, що в умовах широкомасштабної війни ряд громадян втратили власні кошти

¹⁴ Lukina T., Shevchenko S., Shulga N. et al. State educational policy for ensuring the quality of pedagogy: global trends and Ukrainian experience. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*. 2021. № 11 (1). P. 39.

¹⁵ Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р. № 728-р. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#Text>.

¹⁶ Каторкін Р. А. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. *Jurnalul juridic national: teorie si practica: nauково-практичний журнал Республіки Молдова*. 2017. № 6 (28). С. 104.

та майно, що негативним чином впливає на атмосферу, яка панує у родині;

2) через дії агресора значна кількість українців опинилася у правовому вакуумі¹⁷. Так, на тимчасово окупованих територіях постраждала від домашнього насильства особа не може отримати відповідну правову допомогу, через що аб'юзер відчуває безкарність власних дій та продовжує свою антисоціальну поведінку;

3) домашня ізоляція осіб на тимчасово окупованих територіях¹⁸ – в умовах окупації окремих територій України ворогом ряд українців опинилися у ситуації, коли зберегти життя, здоров'я та свободу можна лише у випадку максимального уникнення виходів за межі власного помешкання. Наразі на практиці трапляються безліч випадків, коли через антисоціальні (навіть жорстокі та варварські) дії рашистів люди змушені переховуватись вдома, уникаючи контактів з соціумом. Зрозуміло, що така обстановка негативним чином впливає на відносини всередині сім'ї, через що суттєво зростають шанси вчинення акту домашнього насильства.

Таким чином, війна – сприятливий фактор поширення діяння у виді домашнього насильства. Для зниження рівня впливу цього детермінанту вбачається доцільним проведення кримінологічного моніторингу, результати якого дозволять скоригувати заходи, спрямовані на запобігання домашньому насильству.

Викладений вище перелік детермінантів не є вичерпним. Так, наприклад, Р. Пейс пропонує виокремлювати 10 найпоширеніших факторів домашнього насильства. Зокрема, до їх числа належать:

1) бідність і безробіття – люди, які перебувають у тяжкому фінансовому становищі частіше стають жертвами домашнього насильства. Половина жінок та дітей, які не мають місця постійного проживання є жертвами домашнього насильства. Цей факт пояснюється тим, що постраждали від домашнього насильства, які проживають за межею бідності, не мають доступних засобів для того, щоб вийти з токсичних відносин. Такі особи не мають доступу до юридичної допомоги або коштів на зміну місця проживання. У таких випадках аб'юзери нерідко вдаються до економічного насильства для того, щоб унеможливити

¹⁷ Каторкін Р. А. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу : монографія; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Шаблістого. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. С. 83.

¹⁸ Shevchenko S., Sidorenko N. E-government and ICT as instruments of corruption prevention bin the context of the global trend of public service transparency. *Public administration aspects* 8.5. 2020. P 73.

працевлаштування постраждалої від домашнього насильства особи та, тим самим, зберегти наявну залежність останньої від кривдника¹⁹.

Дійсно, відсутність у постраждалої від домашнього насильства особи достатніх коштів створює у неї міцний психоемоційний бар'єр, який не дозволяє прийняти рішення щодо виходу з токсичних відносин. За таких умов постраждала особа не може спроектувати для себе алгоритм подальших дій, через що вона доходить висновку про необхідність змиритися з ситуацією, яка склалася.

Окремо зауважимо, що брак фінансів може відігравати негативний вплив і на особу кримінального правопорушника²⁰. Так, зазначений фактор нерідко стає причиною домашніх скандалів, які, врешті-решт, переростають у акти домашнього насильства.

2) освіта – у всьому світі освіта суттєво впливає на рівень поширення домашнього насильства. Кожен додатковий рік навчання підвищує рівень обізнаності жінок та їх здатність уникнути небажаних сексуальних домагань та контактів. Жінки, які мають достатній рівень освіти частіше розглядають себе в якості рівноправних членів сім'ї, є більш незалежними, що дозволяє їм уникати різноманітних факторів домашнього насильства²¹.

Додамо, що відсутність належного рівня освіти не тільки підвищує шанси особи стати постраждалою від домашнього насильства через брак інформації щодо правильності дій у тих чи інших ситуаціях, але і сприяє розвитку у людини якостей аб'юзера: неповага до соціуму, нехтування правилами етичної поведінки, невміння мирно вирішувати конфлікти, невігластво тощо.

3) батьківство у молодому віці. У молодому віці особа ще не здобула необхідні навички виховання дитини та певний життєвий досвід, що може призвести до: агресії, гніву, розчарування та депресії²².

Зрозуміло, що батьківство у ранньому віці зовсім не свідчить про факт того, що особа стане однією зі сторін домашнього насильства. Втім, як відомо, батьківство – це високий рівень відповідальності, справитись із яким молодим особам (у першу чергу мова йде про

¹⁹ Pace Rachael. 10 Most Common Causes of Domestic Violence in Relationship. URL: <https://www.marriage.com/advice/domestic-violence-and-abuse/causes-of-domestic-violence/>.

²⁰ Artyukhov A., Volk I., Surowiec A., Skrzypek-Ahmed S., Bliumska-Danko K., Dluhopolskyi O., Shablysty V. Quality of education and science in the context of Sustainable Development Goals–From Millennium Goals to Agenda 2030: Factors of innovation activity and socio-economic impact. *Sustainability*. 2022. № 14. 11468. P. 2.

²¹ Pace Rachael. 10 Most Common Causes of Domestic Violence in Relationship. URL: <https://www.marriage.com/advice/domestic-violence-and-abuse/causes-of-domestic-violence/>.

²² Ibid.

малолітніх та неповнолітніх) доволі складно через несформованість психіки та відсутність достатнього життєвого досвіду (а інколи і коштів)²³. Як наслідок, на тлі невдач та браку досвіду підвищується вірогідність того, що така особа стане однією зі сторін домашнього насильства (кривдником або постраждалою від домашнього насильства)²⁴.

4) поведінка збереження стосунків – однією з причин домашнього насильства є думка про те, що насильство може допомогти врятувати шлюб. Нерідко особи вдаються до домашнього насильства, тому що вважають, що це єдиний спосіб утримати партнера. Загрози, що виникають для стосунків, спонукають людину розробляти відповідну стратегію утримання. Така поведінка хоча і є неправильно, проте вона має на меті зберегти відносини²⁵.

Зазначений детермінант вже було частково проаналізовано нами вище. Варто додати, що страх прийняти рішення вийти зі стосунків із аб'юзером нерідко базується на економічній або психоемоційній залежності від нього.

5) історичні фактори – свобода для жінок та рівність все ще залишаються предметом дискусій, цінністю, за яку борються. На зміну мислення соціуму потрібен час. Раніше у суспільстві домінували чоловіки. Навіть якщо в багатьох державах світу проголошені принципи рівності чоловік та жінок – одразу неможливо викоринити одну з головних причин насильства. Як наслідок, комплекс переваги та вроджене зло шовінізму є однією з головних причин домашнього насильства²⁶.

Подолати цей детермінант можливо лише за умови проведення різними суб'єктами протидії домашньому насильству (як загальними, так і спеціальними) потужних інформаційно-роз'яснювальних кампаній²⁷. Популяризація гендерної рівності – запорука зниження рівня поширеності даного акту делінквентної поведінки.

6) культурні фактори – у багатьох випадках, коли одружуються представники різних культур, ці особи не ознайомлені з відмінностями у їх культурах. Спочатку такі відмінності можуть здаватися

²³ Шаблістий В. В. Проблеми кримінально-правової охорони суспільних відносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2010. Випуск 8. С. 122.

²⁴ Юнін О. С. Пріоритетність захисту прав та законних інтересів людини в діяльності поліції. *Митна справа*. 2013. № 1 (85). Ч. 2. Кн. 1. С. 403.

²⁵ Pace Rachael. 10 Most Common Causes of Domestic Violence in Relationship. URL: <https://www.marriage.com/advice/domestic-violence-and-abuse/causes-of-domestic-violence/>.

²⁶ Ibid.

²⁷ Березняк В. С. Сучасні тенденції розвитку та застосування екстрадиції: європейський ордер на арешт. *Право України*. 2006. № 11. С. 149.

захоплюючими, цікавими або навіть дотепними, але з часом вони можуть призвести до актів домашнього насильства. Те, що може здаватися прийнятним в одній культурі подекуди є недопустимим в іншій. Цей факт створює значну причину домашнього насильства²⁸.

Згадані відмінності можуть стосуватись різних напрямів суспільного життя: традиції та звички, релігійні переконання, уявлення про спільне проведення часу тощо.

Для уникнення відповідних ризиків важливо проводити інформаційно-роз'яснювальні бесіди з молоддю у закладах освіти. Зокрема, необхідним є доведення інформації про те, що шлюб – це наявність певних обов'язків. Перш ніж наважитись на цей крок особа має бути впевнена у своєму партнері та керуватись не тільки серцем, але і розумом.

7) самооборона – нерідко один з подружжя вдається до домашнього насильства для того, щоб уникнути спалаху агресії від свого партнера або діє у відповідь на жорстоке поведіння²⁹.

Додамо, що одним з поширених детермінантів домашнього насильства є провокуючі дії особи, постраждалої від домашнього насильства. Вказані провокації можуть виражатись як в образливих словах, так і діях, що провокують агресивну поведінку аб'юзера.

8) алкоголізм та наркотики – вживання цих речовин є потужною причиною домашнього насильства. Надмірне споживання алкоголю або споживання наркотиків нерідко призводить до того, що особа починає образливо ставитись до іншої³⁰.

Повністю погоджуємось із наведеною тезою. Алкоголь та наркотики негативно впливають на свідомість і психіку людини, підвищуючи рівень її маргіналізації³¹. Маючи приховані антисоціальні установки людина під впливом названих речовин, як правило, починає діяти агресивно. Відтак, цей фактор у багатьох випадках виступає в якості детермінанта домашнього насильства.

Станом на сьогоднішній день у Єдиному державному реєстрі судових рішень ціла низка прикладів, коли аб'юзер в момент вчинення згаданого акту делінквентної поведінки перебував у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Ба більше, в окремих випадках саме

²⁸ Pace Rachael. 10 Most Common Causes of Domestic Violence in Relationship. URL: <https://www.marriage.com/advice/domestic-violence-and-abuse/causes-of-domestic-violence/>.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

³¹ Каторкін Р. А. Історико-правовий нарис кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу на землях сучасної України в період XVI–XIX століть. *Вісник Кримінологічної асоціації України* : зб. наук. праць. 2017. № 1 (15). С. 200.

алкогольна (або наркотична) залежність (необхідність отримати чергову порцію) спричинила агресивну поведінку кривдника.

Прикладом останньої ситуації слугують події, описані у вирокі Приморського районного суду м. Одеси по справі від 13.06.2023 № 1-кп/522/1571/23. У цьому рішенні зазначається, що ОСОБА_4, під час проживання зі своєю бабусею ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_2, яка є особою похилого віку, за адресою АДРЕСА_1, починаючи з початку листопада місяця 2022 року (більш точно дата не встановлена), ОСОБА_4 ніде не працюючи та не маючи заробітку, зловживаючи алкогольними напоями, з метою примусити свою бабусю ОСОБА_8, давати йому грошові кошти для забезпечення власних потреб, в тому числі *для придбання алкогольних напоїв, вирішив створювати їй нестерпні умови проживання шляхом застосування до неї домашнього насильства* (курсив наш – прим)³².

Таким чином, особа вчиняла ці суспільно небезпечні дії з метою задоволення потреби у вигляді отримання чергової порції алкоголю. Алкогольна залежність суттєво підвищує рівень маргіналізації особи, яка з метою отримати бажану для неї «соціальну цінність» здатна порушити норми моралі та, подекуди, навіть норми закону.

Як вдало зазначає Н. А. Стасюк, аналіз вивчених кримінальних справ показує, що 75,4 % осіб, які вчинили насильницькі злочини в сім'ї, відчували різного роду побутові незручності та матеріальні труднощі. Деякі з них, з метою виправлення негативної ситуації в побуті, залучали своїх неповнолітніх дітей до вчинення антигромадських дій (жебрацтво, бродяжництво т. і.), а також вчинення злочинів (крадіжка, грабіж і т. і.). Особливого значення серед соціальних детермінантів набувають такі асоціальні явища, як алкоголізм, наркоманія, проституція. На жаль, в умовах сучасності, доступність алкоголю (для всіх вікових груп) сприяє значному поширенню алкоголізму. Негативні наслідки алкоголізації проявляються в зниженні загального рівня культури суспільства, та й загалом, окремих громадян, їхньої психічної чи соціальної деградації, що в тому числі впливає й на здоров'я та суспільні відносини. Наркоманія як асоціальна явище теж є тісно пов'язаною із злочинністю³³.

Зрозуміло, що повністю ліквідувати ці детермінанти апріорі неможливо, проте знизити їх рівень впливу – цілком реально. Для

³² Вирок Приморського районного суду м. Одеси по справі від 13.06.2023 № 1-кп/522/1571/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111540763>.

³³ Стасюк Н. А. Кримінологічна характеристика домашнього насильства: дис. ... доктора філософії: 081 «Право». Київ, 2022. С. 51.

цього доречними є такі заходи: обмеження часу продажу алкоголю, соціально-виховна робота зі школярами та студентами закладів освіти, ефективна робота із запобігання поширенню незаконного обігу наркотичних засобів тощо³⁴.

9) підозра у невірності. Сімейні відносини повинні ґрунтуватися на довірі та підтримці. У деяких випадках відсутність довіри стає причиною домашнього насильства. У випадку, якщо партнер підозрює другу половину у невірності, він може прийти до думки, що насильство – єдиний вихід із ситуації, що склалася³⁵.

На практиці існує низка випадків, коли систематичні акти домашнього насильства вчиняються через ревності одного з партнерів. Невпевненість у собі та ставлення до партнера як до своєї власності (а інколи і провокації з боку «другої половинки») спричиняють нав'язливе відчуття невірності. Агресія, яка виникає внаслідок таких підозр, призводить до конфліктів, які переростають у акти домашнього насильства.

Для зниження рівня поширеності подібних подій важливим є такий напрям профілактики як робота з постраждалими від домашнього насильства або особами, які перебувають у «зоні ризику». Як демонструють результати, віктимологічна профілактика давно стала одним з пріоритетних напрямів роботи правоохоронних органів у сучасних розвинених демократичних державах. Реалізація відповідних заходів дозволяє знизити ймовірність вчинення нових актів домашнього насильства.

10) психічні проблеми³⁶.

Остання причина нерідко виникає через вплив такої умови, як війна. Зрозуміло, що широкомасштабна війна призвела до низки негативних наслідків, у тому числі підвищивши рівень психологічної тривожності. Надмірні хвилювання, втома та невпевненість у завтрашньому дні здатні призводити до конфліктів у родині, що можуть переростати у акти деліктної поведінки.

Особливе значення у формуванні деструктивності духовно-морального розвитку відіграють й засоби масової інформації та комунікації. Інтернет вкрай насичений інтелектуальним насильством і з кожним днем віртуальні розваги стають все більш жорстокими й страшними. І якщо раніше, наприклад, ігри привертали увагу покупців

³⁴ Шевченко С. І. Окремі аспекти правового регулювання забезпечення публічного порядку в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 68–71.

³⁵ Pace Rachael. 10 Most Common Causes of Domestic Violence in Relationship. URL: <https://www.marriage.com/advice/domestic-violence-and-abuse/causes-of-domestic-violence/>.

³⁶ Ibid.

рекламою «різноманітності персонажів та ігрових рівнів», то сьогодні на обкладинці чергової гри можна побачити напис: «Понад сто способів вбивств, тортур своїх жертв перед смертю, правдоподібні крики і крики ваших ворогів». У зв'язку з цим не можна не погодитися з думкою, що «ігри з великою кількістю сцен жорстокості формують в наших дітях риси потенційних садистів». У зв'язку з чим вбивство стає звичним способом вирішення економічних, політичних і навіть міжособистісних інтимних проблем³⁷.

Дійсно, розвиток кіберсередовища призводить до того, що ЗМІ або медійні особистості (наприклад, популярні блогери) у гонитві за популярністю починають використовувати певний шок-контент та підіймати провокативні теми³⁸. Негативний вплив такої інформації на неповнолітніх призводить до руйнування кордонів законслухняної поведінки та, як наслідок, до маргіналізації.

Таким чином, станом на сьогоднішній день існує значна кількість детермінантів домашнього насильства. Ефективність їх усунення (нейтралізації) залежить від злагодженості дій різних суб'єктів протидії злочинності (правоохоронні органи, неурядові організації, громадяни тощо)³⁹. У наступному підрозділі цього дослідження будуть проаналізовані окремі напрями такої кримінологічної роботи.

2. Окремі напрями запобігання домашньому насильству

Відповідно до Закону України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», запобігання домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викоринення дискримінаційних

³⁷ Стасюк Н. А. Кримінологічна характеристика домашнього насильства: дис. ... доктора філософії : 081 «Право». Київ, 2022. С. 51.

³⁸ Шаблістий В. В., Каторкін Р. А. Чи має право на існування в Україні покарання у вигляді смертної кари. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип 20. Ч. 1. Т. 4. С. 92–95.

³⁹ Шевченко С. І. Особливості взаємодії Національної поліції з громадськістю в процесі забезпечення публічнопорядку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 2. С. 162–166.

уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будьяких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються⁴⁰.

Таким чином, запобігання названому акту суспільно небезпечної поведінки являє собою комплекс напрямів роботи, які реалізують загальні та спеціальні суб'єкти протидії злочинності⁴¹.

Зі змісту Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» випливає, що заходи у сфері запобігання домашньому насильству можна диференціювати на дві групи:

1) загальні;

2) спеціальні (терміновий заборонний припис стосовно кривдника, обмежувальний припис стосовно кривдника, взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи, направлення кривдника на проходження програми для кривдників).

Ефективне запобігання домашньому насильству можливе лише у випадку комплексного застосування перелічених заходів. Як правило, на науковому рівні вчені аналізують саме спеціальні заходи запобігання домашньому насильству, тоді як до загальних заходів прикута недостатня увага. Водночас, застосування загальних заходів запобігання домашньому насильству здатне суттєво покращити динаміку поширення цього суспільно небезпечного діяння, тому вбачається доречним проаналізувати їх детальніше.

Ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачає такі загальні заходи у сфері запобігання домашньому насильству:

1) вивчення ситуації та збір згрупованих за статтю статистичних даних про факти домашнього насильства⁴².

Для того, щоб обрати правильну стратегію запобігання та протидії домашньому насильству, розрахувати необхідні засоби та заходи, відповідні загальні та спеціальні суб'єкти повинні проаналізувати ситуацію щодо стану та динаміки поширення цих суспільно небезпечних (шкідливих) діянь. При цьому доречним виглядає проведення кримінологічного моніторингу, результати якого дозволять

⁴⁰ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

⁴¹ Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Київ : Ваіте, 2018. С. 130.

⁴² Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

отримати повну та неупереджену картину поширення домашнього насильства та, як наслідок, підготувати низку напрямів роботи з усунення основних детермінантів⁴³.

Зауважимо, що положення п. 1 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» прямо впливають з п. «а» ст. 11 Стамбульської Конвенції, в якій зазначається, що для цілей даного нормативно-правового акта, держави, які його підписали, зобов'язуються регулярно збирати відповідні дезагреговані статистичні дані про випадки всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції⁴⁴.

Саме аналіз відповідної інформації дозволяє надати об'єктивну оцінку ефективності роботи загальних та спеціальних суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству⁴⁵.

2) організація і проведення галузевих та міжгалузевих досліджень стану, причин і передумов поширення домашнього насильства, ефективності законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та практики його застосування⁴⁶.

Виявлення та усунення детермінантів кримінальних правопорушень – одна з головних цілей всіх суб'єктів запобігання та протидії злочинності. Саме профілактика злочинності – пріоритетний напрям роботи правоохоронних органів всіх демократичних держав світу.

Положення цієї норми прямо впливають з п. “b” ст. 11 Стамбульської Конвенції, в якій зазначається, що для цілей цього нормативно-правового акта, держави, які його підписали, зобов'язуються підтримувати дослідження стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування Стамбульської Конвенції, для вивчення його основних причин і наслідків, кількості випадків і рівня винесених

⁴³ Buletsa S., Drozd O., Yunin O., Mohilevskyi L. Medical error: civil and legal aspect. Georgian medical news. 2018. № 3 (276). P. 156. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23514>.

⁴⁴ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): ратифіковано Законом України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

⁴⁵ Шаблістий В. В., Якименко Л. Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань: монографія. Дніпро: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. С. 30.

⁴⁶ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): ратифіковано Законом України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

вироків, а також ефективності заходів, ужитих для виконання Стамбульської Конвенції⁴⁷.

Зауважимо, що одним з найяскравіших показників ефективності законодавства⁴⁸ у сфері запобігання домашньому насильству є співвідношення кількості зареєстрованих випадків домашнього насильства з кількістю осіб, які були притягнуті до юридичної відповідальності за вчинення цього суспільно небезпечного діяння.

3) організація і проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо запобігання та протидії домашньому насильству, роз'яснення його форм, проявів і наслідків⁴⁹.

Ефективність відповідних кампаній прямо залежить від прояву креативності під час її реалізації (наприклад, цікаві нестандартні відеоролики або акції здатні швидко проникнути у свідомість людини) та масштабів аудиторії, на яку вони спрямовані.

У реалізації інформаційних кампаній, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству, важливу роль відіграють неурядові організації⁵⁰. Як зазначається на офіційному вебсайті міжнародної неурядової організації “Domestic Violence Awareness Project”, інформаційні кампанії допомагають доносити до суспільства конкретні проблеми. Вони допомагають виносити актуальні проблеми на розгляд суспільства, змінювати суспільну свідомість, спонукати людей до зміни своїх дій. Кампанії з підвищення обізнаності населення щодо домашнього насильства мають на меті ознайомити членів суспільства з поширеністю цієї проблеми, стимулювати людей вживати заходів для сприяння суспільним змінам, ознайомити та попередити осіб, постраждалих від домашнього насильства, про можливі алгоритми поведінки та гарантії, які їм передбачені відповідно до чинного законодавства⁵¹.

⁴⁷ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): ратифіковано Законом України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

⁴⁸ Шаблістий В. В., Александрова А. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією: монографія. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2019. С. 11.

⁴⁹ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

⁵⁰ Березняк В. С. Функції та принципи інституту екстрадиції: поняття і ознаки. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право»*. 2014. Вип. 2. С. 320.

⁵¹ Domestic Violence Awareness Project: Campaign Ideas. URL: <https://www.dvawareness.org/campaigns>.

При цьому перспективним напрямом профілактики виглядає співпраця правоохоронних органів та неурядових організацій із членами правління об'єднань співвласників багатоквартирних будинків. Зокрема, такі особи якнайкраще володіють інформацією щодо можливих випадків домашнього насильства серед мешканців багатоквартирного будинку, тому встановлення з ними високого рівня комунікації дозволить своєчасно відреагувати на акти деліктної поведінки та ідентифікувати наявні детермінанти⁵².

Зауважимо, що п. 3 ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» відповідає ст. 13 Стамбульської Конвенції. При цьому доречно додати, що відповідні інформаційні кампанії не повинні обмежуватись категоріями «діти та молодь», адже проблема домашнього насильства охоплює всі категорії населення, незалежно від віку, сфери праці, гендерної приналежності, соціального статусу тощо.

4) розроблення та впровадження у навчальних закладах навчальних і виховних програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей⁵³.

Цей пункт тісно пов'язаний із попереднім. Обов'язок включення навчального матеріалу щодо недопустимості вчинення актів домашнього насильства у освітні програми закладів освіти прямо передбачений ст. 14 згаданої вище Стамбульської Конвенції.

У контексті цього питання варто зауважити, що відповідна норма міжнародного нормативно-правового акта передбачає не тільки інтеграцію в освітні програми сукупності знань та вчень, пов'язаних із запобіганням домашньому насильству, але і порушення таких важливих тем, як гендерна рівність, гуманізм, повага до інших членів суспільства, уникнення способу вирішення конфліктів шляхом використання насильства у будь-якій формі.

Враховуючи той факт, що саме молодь – майбутнє будь-якої держави, можливо, доречно розширити положення п. 4 ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству шляхом додавання словосполучення «...гендерної рівності, поваги до особи, недопустимості вирішення спорів шляхом використання насильства у будь-якій формі».

⁵² Юнін О. С. Переваги та недоліки об'єднання співвласників багатоквартирного будинку як однієї з форм управління багатоквартирними будинками. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 31.

⁵³ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

Зрозуміло, що на відміну від Стамбульської Конвенції, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» спрямований, у першу чергу, на вирішення проблем подолання саме явища домашнього насильства, а не фактів порушення гендерної рівності, актів інших видів насильства тощо. Втім, згадана тематика є дотичною до проблеми домашнього насильства, тому, на нашу думку, впровадження відповідних положень в освітні програми має відбуватись комплексно. Крім того, згадані положення прямо впливають зі змісту Стамбульської Конвенції, а відтак повинні бути інтегровані у вітчизняне законодавство.

Як вдало зазначається у методичних рекомендаціях «Запобігання та протидія насильству» (додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480), одним із важливих заходів профілактики насильства в освітньому середовищі є формування у здобувачів освіти умінь і навичок розвитку і підтримки здорових міжособистісних відносин. Для цього до освітнього плану закладу освіти необхідно включити програми, які навчають дітей навичкам керування своєю поведінкою, шанобливого ставлення до однолітків і дорослих, конструктивного вирішення конфліктів, самостійного прийняття рішень. Важливо, щоб у рамках таких програм також обговорювалися питання, пов'язані з сексуальним і репродуктивним здоров'ям і поведінкою. Подібні програми допомагають учням засвоювати загальнолюдські цінності, вчитися поважати права і гідність людини, гендерну рівність і різноманіття, формуватися як особистість, підвищувати самоповагу і зміцнювати самооцінку⁵⁴.

Наведене опосередковано підтверджує тезу про те, що домашнє насильство – комплексна проблема, яка є результатом впливу на особу низки несприятливих факторів. Усунення цих факторів (їх нейтралізація) – запорука підвищення ефективності боротьби з названим явищем.

5) залучення медіа до проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству, зокрема формування небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного повідомлення про випадки домашнього насильства, зокрема до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей.

⁵⁴ Запобігання та протидія насильству: методичні рекомендації: додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480. Київ, 2018. С. 58. URL: <https://drive.google.com/file/d/1GU-yUiXyeQr3z6X0Mwd7mf2AFVaeGFF5/view?usp=sharing>.

Саме ЗМІ є рушійною силою, яка значною мірою формує суспільну свідомість та настрої⁵⁵, тому подолання проблеми домашнього насильства неможливе без ефективної роботи у цьому напрямі згаданого загального суб'єкта протидії та запобігання названому акту деліктної поведінки. Ця теза знаходить своє відображення у ст. 17 Стамбульської Конвенції, яка вимагає від держав, що ратифікували цей міжнародний документ, заохочувати участь ЗМІ у питанні запобігання та протидії домашньому насильству⁵⁶.

Відповідне «заохочення», в першу чергу, проявляється у прозорості роботи органів державної влади: своєчасне надання статистичної інформації, співробітництво з представниками ЗМІ, створення умов, які дозволяють журналістам працювати чесно та неупереджено.

б) організація та проведення спільних і спеціалізованих тренінгів та семінарів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також для працівників правоохоронних органів і суддів⁵⁷.

При цьому важливим є проведення спільних тренінгів та реалізація інших форм взаємодії (наприклад, в питаннях обміну інформацією, екстрадиції⁵⁸ тощо) із зарубіжними партнерами.

Підготовка висококваліфікованих фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, постійне вдосконалення їх знань та навичок – одна з вимог, що передбачена ст. 15 Стамбульської Конвенції. Для досягнення відповідної мети важливо:

- здійснювати належне фінансування програм підготовки згаданої категорії суб'єктів та підвищення їхньої кваліфікації;
- залучати до участі у таких заходах іноземних спеціалістів, які мають великий досвід у запобіганні та протидії домашньому насильству;
- гармонійно поєднувати теоретичні та практичні розробки тощо.

⁵⁵ Каторкін Р. А. Кримінально-правове забезпечення призову на строкову військову службу, військової служби за призовом осіб офіцерського складу в Україні у ХХ столітті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 285.

⁵⁶ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): ратифіковано Законом України від 20.06.2022 р. № 2319-ІХ. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

⁵⁷ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

⁵⁸ Шалгунова С. А., Березняк В. С. Проблемні питання правового визначення терміна «екстрадиція». *Науковий вісник Юридичної академії МВС України*. 2005. № 3 (22). С. 384.

Підсумовуючи викладене вище можна зробити висновок про те, що запобігання домашньому насильству – складний багатоаспектний процес, що охоплює різні напрями роботи. Проаналізовані нами заходи не є вичерпними, проте їх реалізація дозволить нейтралізувати дію найбільш поширених детермінантів.

ВИСНОВКИ

Останніми роками фіксується тривожна картина поширення домашнього насильства на території України. Не в останню чергу така ситуація пов'язана з впливом на суспільні відносини потужного детермінанта, яким стала широкомасштабна війна, розпочата російською федерацією проти України у лютому 2022 р.

Офіційні статистичні дані не демонструють всієї картини поширеності домашнього насильства на території України через окупацію окремих територій нашої Батьківщини державою-терористом та високий рівень латентності, що притаманний цьому виду кримінальних правопорушень.

Домашнє насильство – результат впливу на особу кримінального правопорушника низки несприятливих факторів (детермінантів), основними з яких є: поширеність у суспільстві стереотипів щодо соціальної ролі жінки та приватності проблеми домашнього насильства; широкомасштабна війна; бідність і безробіття; недоліки у нормативно-правовій базі, що регулює питання запобігання домашньому насильству; недостатня увага до проблеми домашнього насильства з боку науковців; недоліки у освітніх програмах; алкоголізм та наркотики тощо; недостатній рівень взаємодії суб'єктів протидії домашньому насильству тощо.

Для підвищення рівня ефективності запобігання домашньому насильству важливими є: проведення кримінологічного моніторингу; дослідження детермінантів домашнього насильства, ефективності законодавства у сфері протидії цьому явищу; проведення інформаційних кампаній серед населення, спрямованих на зниження рівня віктимності та виховання молодого покоління у дусі законслухняності; коригування у закладах освіти виховних програм; підвищення рівня взаємодії між загальними та спеціальними суб'єктами протидії злочинності.

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячено розгляду питання запобігання домашньому насильству як напряму забезпечення внутрішнього безпечого середовища. Зазначається, що домашнє насильство – один з найпоширеніших видів кримінальних правопорушень проти здоров'я особи.

Доведено, що кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 126-1 КК України, властивий високий рівень латентності. Така ситуація обумовлена комплексом причин, серед яких основними є стереотипне мислення громадян про приватність проблеми домашнього насильства, тимчасова окупація державою-терористом окремих територій України тощо.

Зроблено спробу визначити найбільш поширені та впливові детермінанти домашнього насильства. Зокрема, до їх числа пропонується віднести такі, як стереотипність мислення щодо ролі жінки у сім'ї, недосконала нормативно-правова база, широкомасштабна війна, яку російська федерація розпочала проти України, недоліки у освітніх програмах, бідність та безробіття тощо.

Наголошується на необхідності проведення низки заходів, спрямованих на запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 126-1 КК України (дослідження причин та умов, активізація уваги наукової спільноти до проблеми домашнього насильства, проведення інформаційних кампаній). Зазначається, що робота із запобігання домашньому насильству може бути ефективною виключно за умов тісної взаємодії загальних та спеціальних суб'єктів протидії злочинності.

Література

1. Березняк В. С. Сучасні тенденції розвитку та застосування екстрадиції: європейський ордер на арешт. *Право України*. 2006. № 11. С. 149–152.

2. Березняк В. С. Сучасні погляди на поняття екстрадиція у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 374–383.

3. Березняк В. С. Функції та принципи інституту екстрадиції: поняття і ознаки. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія «Право». 2014. Вип. 2. С. 320–325.

4. Березняк В. С., Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Кримінологічні аспекти деліктної поведінки дітей в Україні / Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs) : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2023. P. 79–102. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7882/16460-1>.

5. Вирок Приморського районного суду м. Одеси по справі від 13.06.2023 № 1-кп/522/1571/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111540763>.

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора* : офіційний вебсайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262.

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-серпень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора* : офіційний вебсайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=236295.

8. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація : навч. посіб. / кол. авт. ; ред. А. Є. Фоменко. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 236 с.

9. Запобігання та протидія насильству: методичні рекомендації: додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480. Київ, 2018. 86 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1GU-yUiXyeQr3z6X0MWd7mf2AFVaeGFF5/view?usp=sharing>.

10. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/Zvit_NPU_2021_.pdf.

11. Каторкін Р. А. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. *Jurnalul juridic national: teorie si practica: научно-практичний журнал Республіки Молдова*. 2017. № 6 (28). С. 104–107.

12. Каторкін Р. А. Історико-правовий нарис кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу на землях сучасної України в період XVI–XIX століть. *Вісник Кримінологічної асоціації України: зб. наук. праць*. 2017. № 1 (15). С. 199–206.

13. Каторкін Р. А. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Шаблістого. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 268 с.

14. Каторкін Р. А. Кримінально-правове забезпечення призову на строкову військову службу, військової служби за призовом осіб офіцерського складу в Україні у XX столітті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 285–292.

15. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): ратифіковано Законом України від 20.06.2022 р.

№ 2319-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

16. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

17. Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р. № 728-р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#>.

18. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

19. Стасюк Н. А. Кримінологічна характеристика домашнього насильства : дис. ... доктора філософії: 081 «Право». Київ, 2022. 173 с.

20. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Київ : Ваіте, 2018. 826 с.

21. Фіалка М. І. Фонові явища та детермінанти злочинності: співвідношення та взаємозалежність термінів. Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 квіт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 103–104.

22. Фішер Х. Посібник для парламентарів щодо застосування Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська Конвенція). 2015. 107 с. URL: <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/WomenFFViolence/HandbookParliamentarians-UA.pdf>

23. Шаблистий В. В. Проблеми кримінально-правової охорони суспільних відносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2010. Випуск 8. С. 122–126.

24. Шаблистий В. В., Александрова А. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 136 с.

25. Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Чи має право на існування в Україні покарання у вигляді смертної кари. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип 20. Ч. 1. Том 4. С. 92–95.

26. Шаблистий В. В., Якименко Л. Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань : монографія.

Дніпро : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 168 с.

27. Шалгунова С. А., Березняк В. С. Проблемні питання правового визначення терміна «екстрадиція». *Науковий вісник Юридичної академії МВС України*. 2005. № 3 (22). С. 384–389.

28. Шевченко С. І. Окремі аспекти правового регулювання забезпечення публічного порядку в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 68–71.

29. Шевченко С. І. Особливості взаємодії Національної поліції з громадськістю в процесі забезпечення публічного порядку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, т. 2. С. 162–166.

30. Шевченко С. І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. 211 с.

31. Юнін О. С. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 15–21.

32. Юнін О. С. Переваги та недоліки об'єднання співвласників багатоквартирного будинку як однієї з форм управління багатоквартирними будинками. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 31–37.

33. Юнін О. С. Пріоритетність захисту прав та законних інтересів людини в діяльності поліції. *Митна справа*. 2013. № 1 (85). Ч. 2. Кн. 1. С. 401–405.

34. Artyukhov A., Volk I., Surowiec A., Skrzypek-Ahmed S., Bliumska-Danko K., Dluhopolskyi O., Shablustyi V. Quality of education and science in the context of Sustainable Development Goals—From Millennium Goals to Agenda 2030: Factors of innovation activity and socio-economic impact. *Sustainability*. 2022, 14, 11468. P. 1–11.

35. Buletsa S., Drozd O., Yunin O., Mohilevskyi L. Medical error: civil and legal aspect. *Georgican medical news*. 2018. № 3 (276). P. 156–161. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23514>.

36. Domestic Violence Awareness Project: Campaign Ideas. URL: <https://www.dvawareness.org/campaigns>.

37. Lukina, T.; Shevchenko, S.; Shulga, N.; et al. State educational policy for ensuring the quality of pedagogy: global trends and Ukrainian experience, *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*. 2021. № 11 (1). P. 38–44.

38. Pace Rachael. 10 Most Common Causes of Domestic Violence in Relationship. URL: <https://www.marriage.com/advice/domestic-violence-and-abuse/causes-of-domestic-violence/>.

39. Shevchenko S., Sidorenko N. E-government and ICT as instruments of corruption prevention bin the context of the global trend of public service transparency. *Public administration aspects* 8.5. 2020. Pp. 72–81.

40. Sydorova E., Yunin O., Zhuravlov D., Fomenko A., Shevchenko S. Historical prerequisites for the formation of the foundations of the modern humanitarian policy of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11 (58). P. 28–38. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.58.10.3>.

Information about the author:

Shevchenko Serhii Ivanovych,

Candidate of Law, Associate Professor,

Head of the Scientific Laboratory

of Sociological and Criminal Law Research

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine